

Hanstholm-bunkeren - fra krigsmaskine til museum

af Peter Musgaard Sauer og Jens Andersen

I 2019 kunne Bunkermuseum Hanstholm markere 40 året for åbningen af den store kanonbunker som museum. Et jubilæum er jo en god anledning til at se tilbage. Så artiklen her vil handle om processen frem mod at få etableret landets første museum i en tysk bunker. Det var en proces, som fra idéen blev født, til museet var en realitet, tog ca. 15 år.

Beskrivelsen af museets opståen har været lidt af et puslespil for især den tidlige del af historiens vedkommende, for Hanstholm Kommunes arkiv fra 1960'erne er kun sparsomt bevaret, og nogle af de centrale aktører i kommunen i denne periode er for længst døde, så dem kan vi ikke længere spørge. De første 10 år af processen kan således stort set kun beskrives ud fra avisartikler med den tilfældighed og usikre belysning af processen, som det indebærer.

2. VERDENSKRIG SÆTTER SPOR I HANSTHOLM

Den 9. april 1940 blev på mange måder en skelsættende dato for Hanstholm. Ikke alene blev Danmark besat af det nazistiske Tyskland, men datoen markerer også et skifte i udseendet af den danske Vestkyst. Den tyske besættelsesmagt påbegyndte i 1942 et af verdenshistoriens største fæstningsanlæg – Atlantvolden. Den strakte sig fra det nordligste Norge til grænsen mellem Frankrig og Spanien. Alene i Danmark bestod Atlantvolden af omkring 8.000 betonkonstruktioner, hvoraf de 2.000 var egentlige bunkere.

I Hanstholm havde den tyske tilstedeværelse og etableringen af Atlantvolden store konsekvenser for lokalbefolkningen. Hanstholms beboere blev tvangsforflyttet fra deres hjem, da tyskerne i efteråret 1942 beordrede området omkring fæstningen i Hanstholm ryddet. Samtidig blev havnebyggeriet indstillet fuldstændigt, hvilket komplet efterlod Hanstholm i tyskernes hænder.

Den svært befæstede danske kystlinje kom dog aldrig i egentlig kamp, hvilket resulterede i, at fæstningsanlægget i Hanstholm stod intakt efter den tyske kapitulation i maj 1945. En stor del af den tvangs-

flyttede lokalbefolkning vendte efterfølgende tilbage til Hanstholm, og genopbygningen af den hidtil så stolte fiskerby med de store drømme om en ny havn kunne begynde. Men midt i herligheden stod holmboerne med et stort spørgsmål. Hvad skulle der ske med det største og mest massive tyske fæstningsanlæg på dansk grund?

FRA SKAMPLET TIL MULIG TURISTATTRAKTION

Efter tyskernes tilbagetog overtog det danske forsvar en del af fæstningsanlægget og benyttede det frem til 1965 som ammunitionsdepot, hvorefter de brugte de efterfølgende år på at rømme området helt. Anlægget fremstod i 1965 dog ikke længere, som da tyskerne forlod det.

I årene umiddelbart efter krigens afslutning blev størstedelen af det mindre materiel afmonteret til senere brug eller tilintetgjort og skrottet,¹ og i 1951-52 blev de fire store kanonrør samt andre konstruktioner i stål og jern afmonteret. I alt forventede man fra forsvarsministeriets side, at man kunne fjerne omkring 1.000 tons jern og stål fra fæstningen.² Hver af de fire store 38 cm kanoner vejede alene 110 ton, og alt jern og stål blev fragtet til stålvalseværket i Frederiksværk i Nordsjælland til omsmeltning.³ Samtidig med demonteringen plantede man store mængder bjergfyr i det store fæstningsområde samt udlagde det til grønt område med vildroser voksende på bunkerne, så det kunne blive et naturskønt område igen. Det var nemlig for dyrt at fjerne de mange bunkere, så holmboerne måtte i stedet vænne sig til at omgås de tyske betonklodser i fremtiden.⁴

Kanontårnet på den fremtidige museumsbunker under afmontering i efteråret 1951. Bunkermuseum Hanstholm.

Turisterne begyndte så småt at melde deres ankomst i området, hvilket man fra lokal side mente, man kunne udnytte ved fæstningsanlægget. De første tiltag mod en åbning af anlægget skete i juni 1965, hvor Hanstholm afholdt »Hanstholmby 1965«. Det var et storstilet arrangement i den af tyskerne opførte Hanstholmhal, som var blevet genindviet i januar 1965 med en stor fest. Man manglede dog fortsat penge til den videre restaurering af hallen, og derfor blev det besluttet at afholde en stor udstilling i hallen for at vise omverdenen, hvad der var muligt i Hanstholm, nu hvor havnebyggeriet var i fuld gang og byggeriet boomed. Som det store trækplaster havde man i samarbejde med forsvaret gjort det muligt for gæster at komme med på tur i én af de fire kanonstillinger, som dermed ville blive åbnet op for offentligheden for første gang siden krigens afslutning.⁵ Gæsterne fik bl.a. fortalt historien af de to holmboere Søren Christensen og Erik Lyng.⁶ Arrangementet strakte sig fra 4. til 13. juni, og alene i pinsefe-

rien kom der 5.000 gæster.⁷ Det var altså en bragende succes for initiativtagerne, hvor arbejdsudvalget bestående af kommunaldirektør Svend Rasmussen, arkitekt Sigurd Thomsen, ingeniør Per Christensen, sanitets- og varmeinstallatør Mogens Svenningsen, elinstallatør Henry Høyer og i særdeleshed kommuneingeniør Aage Holm kunne tilskrives æren for det vellykkede arrangement.⁸

Idéen om et museum i fæstningsanlægget blev omtalt i *Jyllands-Posten* i forbindelse med »Hanstholmby 1965«. Her præsenterede avisen planer om et forestående krigsmuseum i anlægget, hvor det var tanken at benytte de gamle tipvognsspor til at transportere gæster rundt i anlægget. Ifølge avisen var de første forberedelser allerede i gang, da man opbevarede minder fra besættelsestiden til den dag, museet skulle åbne. Avisen afslørede desværre ikke, hvem der gjorde sig disse tanker og ideer.⁹ Dermed står det hen i det uvisse, hvorfra avisen har idéen. Året efter løftede sognerådsformand og senere borgmester

i Hanstholm Kommune Christian Hansen imidlertid sløret for sine planer med fæstningsanlægget. De fulgte sporet i *Jyllands-Postens* artikel og omfattede indretning af museum i bunkeranlægget, som han så som værende ideelt til at fortælle om besættelsestiden for hele landet, med tilhørende turisttransport ved hjælp af tipvognssporet.¹⁰ Ifølge Christian Hansen ville det være forholdsvist ligetil at genetablere sporet, så turisterne kunne transporteres rundt.¹¹

Den tidligere omtalte kommuneingeniør Aage Holm bakkede i 1967 op om Christian Hansens udtalelser om et museum i bunkeranlægget. Han ville skabe et modstykke til Frihedsmuseet i København, som skulle fortælle den anden side af historien om besættelsestiden. Ifølge Aage Holm var det planen, at man ville indrette museet i den vestligste kanonstilling. Museet ville givetvis blive oprettet som privat aktieselskab.¹² Han udtalte senere, at han første gang fik ideen til at åbne fæstningsanlægget som museum i 1964.¹³

Sammen med idéerne til et museum i fæstningsanlægget var der også skepsis overfor et museum omkring den tyske besættelsesmagt lidt over 20 år efter krigens afslutning. *Ekstra Bladet* var som nogle af de første ude at kritisere Hanstholm Kommunes tanker om et museum i det gamle fæstningsanlæg. De var bange for, at valget udelukkende var truffet ud fra en økonomisk interesse. Frihedsmuseets leder Aage Roussell udtalte til avisen, at man fra Frihedsmuseets side endnu ikke havde modtaget nogen henvendelse fra Hanstholm, men at man var interesseret i et samarbejde med museer, når de arbejdede på et seriøs plan og ikke udelukkende gik efter en økonomisk gevinst. Sognerådsformand Christian Hansen kunne dog ikke se noget forkert i planerne om et museum i fæstningsanlægget i Hanstholm. I København havde man jo Frihedsmuseet, mens der endnu ikke var et tilsvarende museum i Jylland.¹⁴

Ekstra Bladets skepsis overfor bunkermuseet og »tyskerbunkerne« var ikke speciel for denne avis. Helt generelt var synet på bunkerne, at man burde sprænge dem, fordi de skæmmede naturen og bragte minder fra en dystre periode af Danmarks historie. I Hanstholm var man alene om at se et turistpotentiale

i bunkerne, for på samme tid udtalte turistchefer i resten af Nordjylland tværtimod, at bunkerne skræmte turisterne væk og burde fjernes.¹⁵

I september 1967 havde Hanstholm endnu engang noget at fejre. Denne gang var det den længe ventede fiskerihavn, hvis etablering egentlig var blevet besluttet i 1917. Byggeriet var så småt gået i gang, men blev stoppet under 2. Verdenskrig, og byggeriet blev først for alvor genoptaget i 1960. Den 8. september 1967 kunne havnen efter en lang sej kamp endelig indvies, hvilket blev markeret med en tre dage lang fest. Meget lig »Hanstholmbyg 1965« bestod festlighederne af en lang række aktiviteter og arrangementer.¹⁶ Her var det bl.a. også muligt at komme med på en rundtur i den ene af kanonstillingerne. Et meget bredt udvalg af danske aviser beskrev havneindvielsen, men fælles for langt de fleste var, at de tydeliggjorde muligheden for at komme ned i den ellers ikke-offentligt tilgængelige kanonstilling og skrev om planer om et fremtidigt krigsmuseum i fæstningsanlægget. Umiddelbart efter årsskiftet i januar 1968 kunne en række aviser berette om, at der ifølge kommuneingeniør Aage Holm ville gå ét år, før man kunne indrette et

Lastvogne fra træningsetet i Hvorup under rydning af ammunitionsdepotet i Hanstholm 1964/65. Verner Severin, Bunkermuseum Hanstholm.

De to vestligste af de fire kanonstillinger til 38 cm-kanoner. Bunkeren i forgrunden er den nuværende museumsbunker. Tage Jensen, 9.7.1976, Bunkermuseum Hanstholm.

museum i fæstningsanlægget. Ifølge Holm manglede man fortsat finansiering til projektet og arealerne var endnu ikke frigivet til museumsdrift. Planerne om et museum i fæstningen skulle ellers ifølge Holm have været igangsat i foråret 1968.¹⁷

Frigivelsen af arealet kom i sidste halvdel af 1968 nærmere en afgrænsning, da Søværnet den 1. august endeligt rømmede området. Dermed blev der givet offentlig adgang til det 400 tønder land store område, som tidligere var udlagt som byplantage. Lidt malurt i bageret skulle der dog være, da Søværnet igangsatte en opbrydning af de tipvognsspor, som flere iderige mænd havde tænkt kunne bruges til turisttransport.¹⁸ Med Søværnets rømning begyndte flere foreninger

og andre interesserede også at melde deres ankomst for at se det store fæstningsanlæg. Blandt disse var Venstres Ungdom, som samlede ikke mindre end 300 personer den 31. juli 1968 til en guidet rundvisning i anlægget. Rundvisningen blev foretaget af Aage Holm og kommuneingeniør Kurt Westermann. Holm kunne fortælle, at der ikke ville blive helt fri adgang til anlægget for offentligheden, før det var ordentligt sikret. Dermed ville der gå en rum tid endnu, før det kunne gøres fuldt ud tilgængeligt for offentligheden.¹⁹ Men turisterne blev ved med at komme.

Flere kræfter i Hanstholm mente efterhånden, at der skulle gøres en større indsats for at efterkomme det stigende antal turisters efterspørgsler. Dette resulterede i, at man i november 1968 oprettede Hanstholm Turistforening som en underafdeling af Turistforeningen for Thisted og Thy. Turistforeningen bestod af flere personer, som allerede havde udfoldet deres tanker om fremtiden for fæstningsanlægget heriblandt Kurt Westermann og Aage Holm. Den første formand for foreningen blev kommunaldirektør Svend Rasmussen,²⁰ og foreningen meldte hurtigt ud, at de arbejdede på at få åbnet den ene kanonstilling for offentligheden samt igen at give turister adgang til Hanstholm Fyr, som ellers havde været lukket for offentligheden de sidste par år.²¹

Turistforeningens første store forsøg på at lave et arrangement, som indlemmede kanonstillingen, var i forbindelse med indvielsen af trafikhavnen i Hanstholm og lufthavnen mellem Hanstholm og Thisted. Svend Rasmussen gik i første omgang med idéer om at lave endnu et festligt arrangement, som det var set med havneindvielsen i 1967, men han drømte dog om større ting. Han håbede, at man i fremtiden kunne gøre festlighederne til en tilbagevendende begivenhed, en såkaldt Hanstholm-uge, hvor man ville levere underholdning og seriøse indslag i en passende blanding. Men i første omgang manglede turistforeningen medlemmer for at et sådant arrangement kunne løbe af stablen, så derfor arbejdede man i mellemtiden videre med tanken om en indvielsesfest i sommeren 1970.²² Festen, som blev døbt havnefesten og gennemførtes i begyndelsen af august 1970, var en stor succes med en omsætning på 35.000 kr.²³

REELLE MUSEUMSPLANER

Hidtil havde snakken om indretningen af fæstningsanlægget som museum været mere eller mindre løse uden et nærmere fast holdepunkt. Men i 1970-71 skete der et betydeligt skifte i måden, hvorpå arbejdet med at åbne anlægget op for offentligheden foregik. I efteråret 1970 medvirkede Aage Holm i en artikel i bladet *Samvirke*, hvor han redegjorde for de problematikker, som man hidtil var stødt på i forhold til museumstanken. Holm fortalte bl.a., at man manglede den fornødne økonomi til at realisere et museum i anlægget. Samtidig havde Holm og andre holmboere været forholdsvis naive i troen på, hvor meget materiel fra 2. Verdenskrig der måtte findes på de danske museer. Ifølge Tøjhusmuseet havde de svært ved at samle én hel tysk værnemagtsuniform uden

Kommuneingeniør Aage Holm og gas- og vandmester M.K. Svenningsen, der begge sad i udstillingsudvalget forud for messen i 1965, stående i den senere museumsbunker. *Thisted Amtstidende* 3.6.1965.

mangler. Derfor håbede Aage Holm også, at der fortsat var mange holmboere, som lå inde med genstande fra fæstningsanlægget. Genstande, som lokale havde fjernet umiddelbart efter krigens afslutning.²⁴ Dette håb lændede kommuneingeniør Lars Okkels sig også op ad. Han mente, at man snart skulle i gang med at sikre materiel fra krigen samt selve anlægget for eftertiden, inden det gik i forfald. Ifølge Okkels skulle arbejdet med museet ikke være for nutidens generationer, men for eftertidens, så man kunne danne sig et billede af, hvordan livet på Vestkysten havde været for den tyske værnemagt og for de lokale beboere. Dette argument bakkede den lokale redningsmand Evald Christian Harbo op om. Det skulle ikke være for hans skyld, men for hans efterkommere.²⁵

1971 var på mange måder et skelsættende år for tilblivelsen af et museum i fæstningsanlægget. I begyndelsen af året begyndte Hanstholm Kommune at fylde anlægget med jord fra kommunale anlægsarbejder. Dette blev gjort af sikkerhedsmæssige årsager, og det lykkedes at fylde kanonstillingen umiddelbart øst for Molevej. Lars Okkels udtalte i samme ombæring, at de to kanonstillinger vest for Molevej i første omgang ikke ville blive fyldt. Den ene brugte Nordjyske Civilforsvarskolonne, mens man søgte at bevare den anden stilling.²⁶

Samtidig fremsatte kommunen et forslag om at frede Hanstholm Fyr. Fyret var i 1970 blevet automatiseret og havde derfor ikke længere behov for en daglig fyrmester, hvilket resulterede i, at de mange tilstødende bygninger stod tomme. Om kommunen søgte en anden mulighed end fæstningsanlægget står ikke helt klart, men Lars Okkels udtalte, at man kunne benytte de tilstødende fyrbygninger til udstillinger, som også kunne inkludere udstillinger om besættelsen. Man arbejdede dog fortsat videre med museumsplanerne for fæstningsanlægget.²⁷

Kommunens opfyldning af den ene kanonstilling fik lejrskoleleder ved Hinding Daas Lejrskole Per Skanderby til at rette heftig kritik af kommunens arbejde. Hans frustrationer blev første gang luftet som et læserbrev i *Thisted Dagblad* i marts 1971, hvor han sammenlignede kommunens arbejde med de bønder, der i sin tid nedrev størstedelen af Hammers-

Lejrscoleleder Per Skanderby stående på kanten af kanonbrønden til den senere museumsbunker. Vendsyssel Tidende 12.12.1971.

hus og Valdemarsmuren for at benytte stenene andetsteds. Ifølge Skanderby burde kommunen udnytte det enestående anlæg til turismeformål og lave et museum for besættelsen.²⁸ Dette læserbrev fik kommunen op af stolen. Allerede dagen efter gav Lars Okkels et modsvar til Per Skanderby. Han mente netop, at man havde tænkt på eftertiden ved at bevare den ene kanonstilling for eftertiden. Kommunen manglede dog penge til projektet, og før økonomien var på plads, kunne der ikke ske alverden med projektet.²⁹ At bevare og restaurere den ene kanonstilling ville koste mange penge, og Okkels var ikke sikker på, at Hanstholms borgere ville være begejstrede for projektet, når de så regningen.³⁰

Ideer omhandlende, hvad man skulle stille op med det store fæstningsanlæg, var der imidlertid nok af. Bl.a. luftede restauratør Martin Rægaard, Thisted, samme år den idé, at man kunne indrette den ene kanonstilling til en danserrestaurant med køkken, garderobe, toiletter osv., hvor gæsterne kunne komme

på en lille tur ved hjælp af tipvognssporet. Samtidig ville Rægaard i forlængelse af sporet indrette et eventyrland for børn. Hele herligheden ville formodentligt koste 1 million kr. Han havde sågar fået de nødvendige tilladelser til projektet, men det blev som bekendt aldrig til noget. Måske fordi Martin Rægaard og hans onkel A. Rægaard-Jensen ikke helt kunne blive enige om, hvem der var ophavsmand til projektet.³¹

Førnævnte Per Skanderby gjorde nu et noget drastisk forsøg på at råbe højerestående personer op. I efteråret 1971 skrev han et brev til kulturminister Niels Mathiasen omhandlende tanker om bevaring og formidling af fæstningsanlægget. Han foreslog, at man kunne udnytte det stigende antal ledige arbejdsmænd i kommunen til at renovere anlægget, så det kunne blive museumsklargjort. Han slog bl.a. på, at Thy ville få en attraktion i verdensformat.³² Generelt set var der bred opbakning til forslaget. Hanstholms borgmester, den tidligere omtalte sogneråds-

formand Christian Hansen, så med spænding frem til kulturministerens svar på Skanderbys forslag og udtalte, at kommunen fuldt ud støttede op om Per Skanderbys forslag. Formanden for Hanstholm Turistforening Ejnar Nielsen og formanden for Hanstholmafdelingen af Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund Peter Sand Mortensen bakkede ligeledes op om forslaget.³³ Der skulle dog gå et halvt år før Per Skanderby fik svar fra kulturministeriet, og det var ikke nødvendigvis et afklarende svar. Kulturminister Niels Mathiasen skrev, at han ville vende tilbage, når de økonomiske muligheder og tiden tillader det.³⁴ Inden kulturministeren svarede, havde ministeriet indhentet vurderinger fra Fredningsplanudvalget for Viborg Amt og Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning, som begge udtalte sig positivt om bevaringen af anlægget.³⁵ Både overinspektør ved Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning Knud Thorvildsen og rigsantikvar Peter Vilhelm Glob anså det for nødvendigt snart at foretage en restaurering af anlægget, så det kunne sikres for eftertiden.³⁶ Positive udtalelser var dog ikke nok – der var også noget praktisk arbejde, som skulle udføres. Kulturministeriet havde derfor også spurgt »Den Selvejende institution Ø-lejre og beslægtede Aktivmiljøer«, som var statsstøttet og bl.a. oprettet med henblik på landskabspleje, om de var interesserede i at påtage sig opgaven med restaurering af fæstningsanlæggene i Hanstholm. Den meldte imidlertid hus forbi med henvisning til, at det snarere burde være et beskæftigelsesprojekt for arbejdsløse eller en arbejdslejr for Mellempøkeligt Samvirke.³⁷

Selvom sagen i forhold til kulturministeriet var indledt af Per Skanderby, fulgte kommunen (Svend Rasmussen) med i sagen og fulgte op med forespørgsler til ministeriet vedrørende forløbet. Man arbejdede også på at få ministeren til Hanstholm for at bese fæstningsanlæggene. En konkret dato for et besøg blev fastlagt, den 13. juni 1973, men besøget blev i sidste ende ikke til noget.³⁸

PRIVATE AKTØRER PÅ BANEN

Fæstningsanlægget gav også anledning til andre former for formidling end den traditionelle udstilling

med genstande. To lærerstuderende havde bl.a. fået lov til at male en bunker af kommunen, men ifølge kommunaldirektør Svend Rasmussen ville det være for dyrt at vedligeholde flere, så man måtte nøjes med denne ene udsmykkede bunker.³⁹ I 1973 meldte der sig også en ny interessant på banen i form af Hanstholm Lokalhistoriske Arkiv. Arkivet, som var startet året forinden, havde ikke hidtil gjort sig synderligt bemærket i spørgsmålet om fæstningsanlægget, men da de i efteråret 1973 lavede en udstilling på Hanstholm Bibliotek om fæstningsanlægget, blev det et stort tilløbsstykke. Arkivet besluttede at lade udstillingen vare en uge længere end den uge, der først var planlagt⁴⁰ for sidenhen at lade den løbe en week-end mere.⁴¹ I løbet af udstillingsperioden var der over 1.000 gæster.⁴²

Om det skyldtes den store succes med arkivets udstilling, eller om det var et udtryk for den generelle interesse i samfundet for besættelsesårene, så kom der i løbet af 1973 over 2.000 gæster i fæstningsanlægget. I de første tre måneder af 1974 havde der allerede været 600 besøgende i anlægget.⁴³ Mange af disse var lejrskolebørn, og til at vise dem rundt var der tilknyttet to rundvisere i form af Brix Pedersen, der normalt var havnerundviser, og bibliotekar og lokalarkivar Hans Hansen. I sommeren 1974 blev der i forbindelse med Hanstholm Centrets indvielse arrangeret en ny udstilling om fæstningsanlægget i samarbejde mellem turistforeningen og arkivet.⁴⁴

Fæstningsanlæggene vakte også interesse blandt privatpersoner, som fascineredes af at udforske de tyske anlæg og deres historie. En af de mest fremtrædende af disse private forskere var grev Ulrich Holstein, som var økonomistuderende ved Odense Universitet. Han var i 1974 gået i gang med at indsamle materiale til et 80-siders skrift, som han lavede på foranledning af befalingsmandsskolen i Nymindesgab. Hanstholm Lokalhistoriske Arkiv stillede bl.a. materiale til rådighed for Holstein.⁴⁵ Holstein fortalte pressen om, hvordan han gennem forskellige kontakter og et par års arkivararbejde i danske, tyske og amerikanske arkiver havde samlet et så stort arkivmateriale, 4800 manuskriptsider, at han planlagde at lave tre særskilte værker – et om fæstningen i Blåvand, et

om Nymindegab og til slut et om fæstningsanlægget i Hanstholm. Holstein gik efterhånden ind i debatten om at bevare fæstningsanlægget i Hanstholm og om-danne det til museum for besættelsen.⁴⁶

I sommeren 1976 viste en anden ung odenseaner interesse for fæstningsanlægget. Han hed Peer Vesterager og var sygemedhjælper. Han havde to år forinden været i kontakt med Hanstholm Lokalhistoriske Arkiv om materiale om kanonstillingen, da han var i færd med at bygge en model af netop denne. Modellen blev siden vist på nogle af udstillingerne i Hanstholm.⁴⁷ Ligesom Holstein var Vesterager i færd med at udarbejde et stort værk om fæstningsanlægget. Han havde i den forbindelse samlet et stort arkivmateriale til senere brug for et museum i Hanstholm.⁴⁸ Det blev ikke til noget med bogen, men Vesteragers model står stadig i museumsbunkeren.

Samme år bragte Museerne i *Viborg Amts Årbog* en artikel af skibonitten og læreren Knud Hendriksen. Artiklen omhandlede fæstningsanlægget i Hanstholm under besættelsen. Sidenhen udgav Hendriksen et stort og veldokumenteret værk om den jyske vestkysts befæstningsanlæg med titlen »Våben i Klitterne« i 1983.

VIBORG AMT TRÆDER AKTIVT IND

Selvom der ikke rigtigt var kommet nogen fremdrift i planerne om at oprette et museum i kanonstillingen, var der imidlertid i de samme år sket en udvikling, som på lidt længere sigt arbejdede i den retning. I forbindelse med kommunalreformen i 1970 oprettedes et nyt administrativt lag i form af amtskommunerne, som skulle tage sig af de større lokale opgaver, som kommunerne var for små til at løse hver for sig. Dermed var der i form af Viborg Amt indtrådt en ny spiller på kulturområdet, som havde både vilje og midler til at sætte store kulturprojekter i gang.

Der skete samtidig en generel styrkelse af museumsvesenet, idet kommunesammenlægningerne i forbindelse med kommunalreformen skabte større penge-kasser, som kunne bruges på kulturlivet. Lokalt gav det sig udtryk i, at Museet for Thy og Vester Hanherred i 1971 kunne ansætte sin første faguddannede leder, Jette Kjær. I 1973 indledtes så småt det fælles-

kommunale museumsarbejde, da Hanstholm byråd bevilgede museet midler for at varetage museumsarbejde også i Hanstholm Kommune.⁴⁹ Dette gav museet flere muskler og samtidig nye forpligtelser i forhold til de forskellige dele af egnen.

I forlængelse af planer om landskabslaboratorium og lejrskole på Hanstholm Fyr forelagde Viborg Amts undervisnings- og kulturudvalg i foråret 1975 en særlig idé for Hanstholm Turistforening, Hanstholm Lokalhistoriske Arkiv og Museet for Thy og Vester Hanherred. Ideen omhandlede et studiecenter i to dele. Én del skulle indrettes i de tomme fyrbygninger ved Hanstholm Fyr, mens en anden del skulle indrettes i en del af fæstningsanlægget. Der var efterhånden også god grund til at arbejde mere systematisk med en større tilgængeliggørelse af anlægget. Årligt viste turistforeningen og arkivet hele 8.000 lejrskoleelever rundt i fæstningsanlægget, så der var grobund for, at det blev et velbesøgt turistmål.⁵⁰

På den baggrund indkaldte turistforeningen og lokalhistoriske arkiv i begyndelsen af maj 1975 til et orienteringsmøde for at give en kreds af særligt interesserede indblik i arkivets materiale og viden om fæstningsanlægget. I samme forbindelse var også Ulrich Holstein inviteret til at fortælle om sine studier og redegøre for sine idéer til »en overkommelig bevaringsplan«. I forlængelse af mødet blev der etableret et arbejdsudvalg med repræsentanter for turistforeningen, lokalhistorisk arkiv, Museet for Thy og Vester Hanherred, Hanstholm Kommune og Viborg Amt. Udvalget skulle udarbejde en detaljeret bevaringsplan.⁵¹ Udvalget har ikke afsat sig spor i Hanstholm Kommunes og Museets for Thy og Vester Hanherreds arkiver, så det er uvist, hvor aktivt det faktisk blev. Ulrich Holsteins 56 sider lange manuskript »Materielsamlingerne til belysning af det tyske militære Forsvar i Danmark 1940-45 og det totale forsvar i Danmark efter 1945« fra oktober 1976 er dog rimeligvis en udløber af amtets invitation. I det meget militærtekniske og detaljerede manuskript skitserede Holstein et udstillingskoncept for ikke blot Hanstholm, men også museer i Nymindegab og Esbjerg foruden en mobil sektion. Manuskriptet blev bl.a. sendt til Hanstholm Kommune, og Holstein sy-

nes i samarbejde med kommunen i begyndelsen af 1977 at have fået udarbejdet et budget for »Forsvarssamlingerne i Hanstholm« i bunkeren.⁵²

HANSTHOLM FYR OG HAVNEFEST 1977

Som nævnt havde Hanstholm Kommune og Viborg Amt siden 1970 arbejdet på et projekt vedrørende Hanstholm Fyr. For at projektet skulle kunne realiseres, skulle fyranlægget afgives af Forsvarsministeriet, og det var en proces, som tog sin tid. I slutningen 1976 blev det imidlertid endeligt godkendt fra centralt hold, at Hanstholm Kommune og Viborg Amtskommune i fællesskab kunne overtage fyrbygningerne vederlagsfrit pr. 1. januar 1978.⁵³

Nu skulle der så kød på planerne for projektet på Hanstholm Fyr, og der blev derfor i februar 1977 nedsat en arbejdsgruppe med repræsentanter for amt, kommune, museum og turistforening. Arbejdsgruppen skulle komme med et konkret forslag til, hvordan fyrbygningerne skulle bruges og hvilke temaer, som skulle behandles i udstillingerne. Selvom arbejdsgruppens hovedopgave naturligvis var udnyttelsen af fyrbygningerne, var den positivt indstillet overfor idéen om udstilling og formidling i kanonstillingen. I første omgang tænkte man sig, at der i udstillingerne ved fyret skulle være et enkelt rum med udstilling om besættelsesårene, som kunne »hentyde til« kanonstillingen. »Forsvarssamlingerne« i de store kanonstillinger ville supplere udstillingerne på fyret fint. Udvalget understregede dog, at forsvarssamlingerne var et separat projekt. Blandt bilagene til gruppens afsluttende rapport fra august 1977 var også et budget for udstillingen i kanonstillingen udarbejdet af Ulrik Holstein i samarbejde med Hanstholm Kommune.⁵⁴

Fejringen af 10-året for havnens indvielse samt markeringen af indvielsen af den sidste etape af havneetableringen gav den lokale gruppe omkring planerne for et museum i bunkeren med Hanstholm Turistforening i spidsen lejlighed til at demonstrere bæredygtigheden af idéen. Festlighederne strakte sig over fire dage med samme rige aktivitetsniveau som under tidligere fester, og der blev indrettet en mindre udstilling i den ene kanonstilling, hvor der også var mulighed for rundvisninger.⁵⁵ Udstillingen i an-

lægget var udarbejdet af Ulrich Holstein, som gerne så kanonstillingen omdannet til »Forsvarssamlingen i Hanstholm«. Forsvarssamlingen skulle ifølge Holstein ikke kun omhandle besættelsestiden, men også inddrage det danske forsvars historie i en bredere kontekst. Han havde derfor fremskaffet livgardens felt- og kampuniformer fra de sidste 150 år til udstillingen.⁵⁶

Udstillingen blev en så stor succes, at Holstein og Hanstholm Turistforenings formand, den tidligere omtalte Kurt Westermann, lod udstillingen stå midlertidigt. Der kom over 1.000 gæster i de fire dage havnefesten varede, og Holstein fortalte, at man havde fået en fast guide til at fortælle om anlægget, ligesom man havde gjort udstillingen en anelse mere stationær. Indtil videre var der tale om et halvt år, hvor man kunne have gæster på guidet rundvisning i kanonstillingen.⁵⁷

»FORSVARSSAMLINGERNE I HANSTHOLM«

I forlængelse af havnefesten gav statens administrationsudvalg for Hanstholm tilladelse til, at man kunne indrette en permanent udstilling i bunkeren. Kurt Westermann kunne derfor oplyse, at man havde nedsat en arbejdsgruppe, som skulle undersøge disse muligheder.⁵⁸

Denne arbejdsgruppe blev i november 1977 etableret som den selvejende institution, »Forsvarssamlingerne i Hanstholm«. Holstein var tilsyneladende bagmanden, idet hans »Materielsamling«, som han havde etableret i oktober 1976, skulle være en vigtig partner. I institutionen skulle indsættes repræsentanter for museum, kommune, amt, turistforening og lokalhistorisk arkiv. Holsteins oprindelige oplæg var meget vidtløftigt og omfattede udstilling af materiel fra hele århundredet, men det blev i den videre proces indskrænket til perioden 1939-45. Med et budget på 60.000 kr. finansieret af tilskud fra lokale pengeinstitutter samt banklån håbede man med hjælp fra Thisted Museum at kunne have en udstilling klar til åbning i sommeren 1978.⁵⁹ Umiddelbart efter stiftelsen søgte »Forsvarssamlingerne« amtet om et tilskud 40.000 kr. til sikring og vedligeholdelse samt 20.000 kr. til omarbejdning af udstillingen fra Hav-

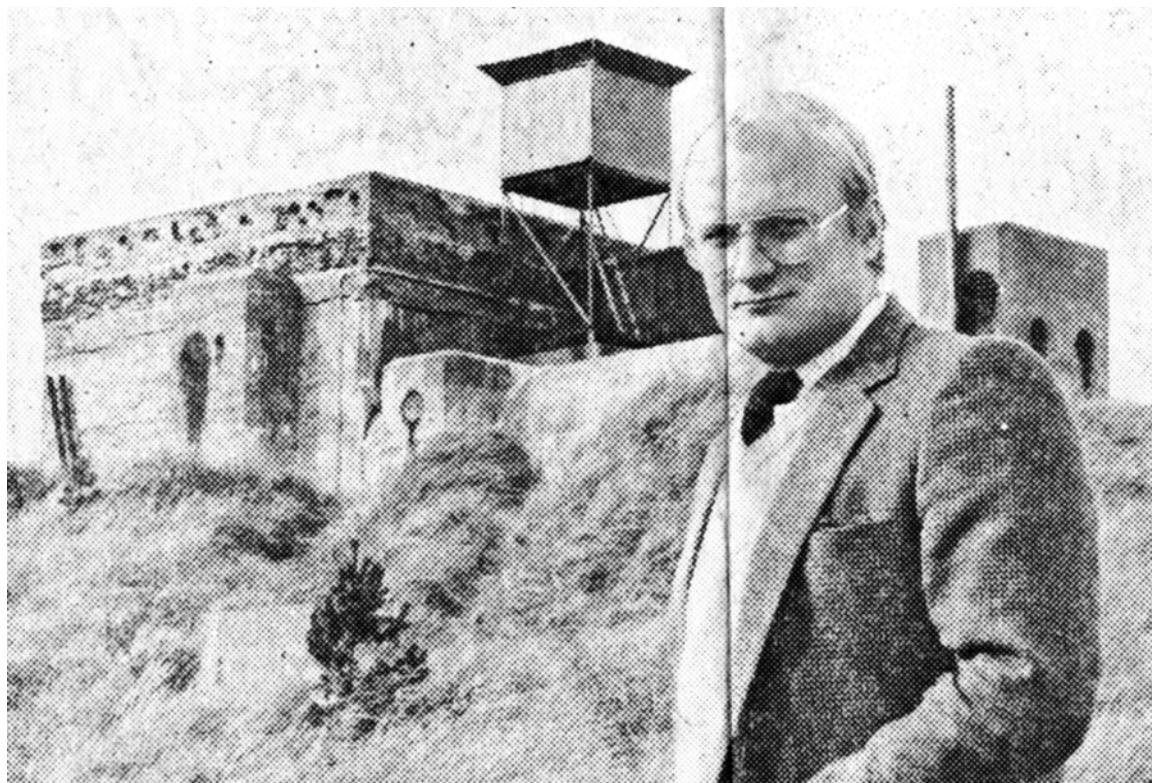
nefesten. Driftsbudgettet for udstillingen i kanonstillingen lød på 62.000, som man mente kunne dækkes af entréindtægter.⁶⁰

Med skabelsen af den selvejende institution skulle de formelle rammer for oprettelsen af det nye museum være sikret. Det blev dog ikke helt tilfældet, selvom fyrudvalget den 19. december 1977 indstillede, at man skulle samarbejde med »Forsvarssamlingerne« om at vedligeholde bunkeren og sikre og bibeholde det allerede fremskaffede materiel.⁶¹

»Tjenestemandsgruppen« i arbejdsudvalget betegnede etableringen af »Forsvarssamlingerne« som »et udmærket og prisværdigt initiativ«, »da man må befrygte, hvis der ikke gribes kontant til sagen nu, og lige nu, vil meget værdifuldt materiale forgå eller forsvinde«. Man anbefalede derfor, at der blev bevilget 40.000 kr. til arbejdet. Embedsmændene var imidlertid kritiske overfor indholdet af institutionen vedtægter og mente, at de burde indeholde en

bestemmelse om, at alt materiale efter oprettelsen af »nutidsmuseet« skulle overdrages til dette uden nogen form bindinger. Etablering af udstilling mente man ikke ville kunne nås i 1978, så det måtte stå for »Forsvarssamlingerne«s egen regning og risiko.⁶² Hanstholm Kommunalbestyrelse var tilsyneladende ikke blev hørt om dens rolle i vedtægterne på forhånd og fremsatte i marts 1978 ønske om, at de skulle have et »mindre kommunalt præg«.⁶³

Opbakningen til den selvejende institution var altså ikke entydig, og i begyndelsen af april 1978 måtte Westermann melde ud, at planerne om at åbne udstilling i 1978 ikke blev til noget alligevel pga. manglende økonomi.⁶⁴ Den omstændighed, at militæret havde afhentet en betydelig del af Ulrich Holsteins »Materialsamling«, som var blevet udstillet i forbindelse med havnefesten, forbedrede næppe heller situationen.⁶⁵ Baggrunden for konfiskationen var rimeligvis, at Forsvaret var blevet opmærksom på

Ulrich Holstein fotograferet foran det tyske artilleris kommandobunker i Hanstholm. Jyllands-Posten 6.10.1979.

Holsteins uautoriserede indsamling af materiel efter, at der i Holsteins kældere i Odense i december 1977 var blevet fundet et større, ulovligt lager af våben og sprængstof.⁶⁶

BUNKERMUSEUM I PROFESSIONELT REGI

Selvom amtet ikke første omgang havde bevilget de midler, som »Forsvarssamlingerne« havde søgt om, havde politikere og embedsmænd i kommune og amt ved deres møde i december 1977 set så positivt på idéen om et museum i bunkeren, at man foreslog, at man inddrog kanonbunkeren i forlængelse af fase 1 for udbygningen af fyret. Man forestillede sig, at det skulle ske i samarbejde med den selvejende institution for at bibeholde og sikre det allerede fremskaffede materiel. På længere sigt tænkte man sig imidlertid, at man burde overtage den videre udbygning af udstillingerne i kanonstillingen fra den selvejende institution.⁶⁷

Kanonstillingen blev følgelig i foråret 1978 inddraget direkte i den offentlige arbejdsgruppes planer for udstillinger i Hanstholm. På fællesmødet for arbejdsgruppen for Hanstholm Fyr den 1. maj 1979 var det således en fastslået kendsgerning, at rengøring og renovering af kanonstillingen var en del af museumsprojektet omkring fyret. Man forudså i den forbindelse, at man kunne åbne en mindre del af bunkeren som en del af fase 1 i april 1979.

I midten af 1978 bevilgede Viborg Amt og Hanstholm Kommune hver især 500.000 kr. til en ombygning af Hanstholm Fyr, så det kunne omdannes til museum.⁶⁸ I forlængelse heraf bevilgede Hanstholm Kommune og Viborg Amt i september 1978 i alt 67.000 kr. til renovering af den kommende museumsbunker. Hanstholm Kommunes tekniske forvaltning stod med ansvaret for dette, og allerede i efteråret 1978 blev arbejdet med maling og el-installationer sat i gang.⁶⁹

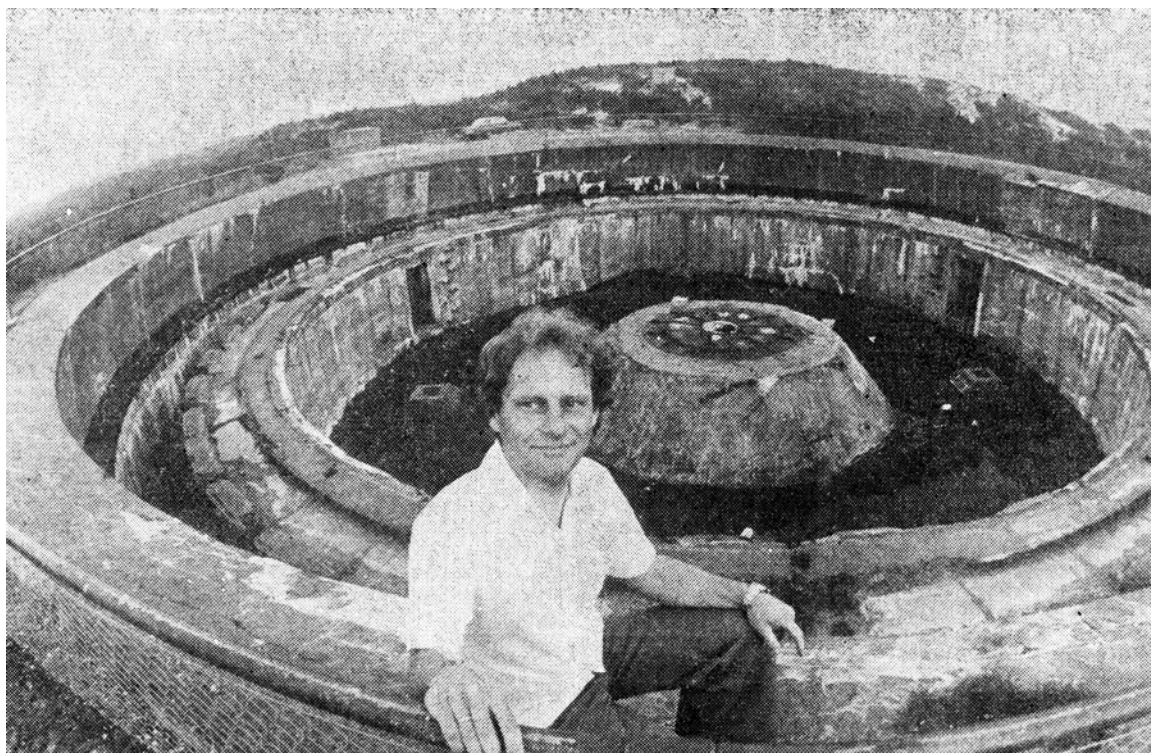
I marts måned 1979 kom den bekræftelse, som mange holmboere og andre havde ventet på så længe. Hanstholm Fyr og fæstningsanlæg ville blive klar til åbning 1. juni 1979.⁷⁰ Man søgte nu efter en-to-faste kustoder til at passe udstillingen fra 1. juni-31. august.⁷¹ Den officielle indvielse fandt sted den 30.

maj 1979,⁷² mens den almindelige åbning for gæster foregik den 1. juni.⁷³

Succesen var stor for det nyåbnede museum. Der kom dagligt mellem 300-400 gæster,⁷⁴ mens der i hele sæsonen fra juni-august var 30.000 gæster forbi Hanstholm Fyr og fæstningsanlægget.⁷⁵ De besøgende på museerne var fortrinsvis folk udefra, hvor særligt de tyske turister var i overtal. De lokale beboere svigtede lidt. Her var det særligt de, som havde været knyttet til egnen i lang tid, som kom for at se, om de kunne genkende nogle af stederne på de udstillede fotografier.⁷⁶

MODVIND I PRESSEN

Selvom museet havde besøgmæssig succes, var der dog også kræfter i landet, som talte mod at lave museum i fæstningsanlægget. Det var atter *Ekstra Bladet*, som tydeligst luftede sin skepsis. Avisen bragte en uge efter åbningen en omtale af det nye museum. Omtalen af museumsåbningen fyldte et helt opslag – en opmærksomhed, som burde glæde ethvert museumsmand. Tekst var imidlertid ætsende giftig, og den grelt sarkastiske overskrift lød: »Guten Tag, Herr Schultze: Velkommen i dit eget krigsmuseum«. Brødteksten fortsatte: »Hr. Schultze fra Hamburg og Hr. Fitzenbrummer fra Bayern behøver ikke længere at luske rundt i klitterne og kaste længselsfulde blikke ind i det tabte, forjættede land. For tre danske kroner ... kan de nu i fuld offentlighed og helt legalt dyrke mindet om Tusindårsrigets storhed.« Artiklen udmalede derefter, hvordan anlægget ville blive et sted, hvor tyskere ville mindes de stolte gamle dage under nazismen, og hvor fædre og bedstefædre glorificerende kunne fortælle om deres stolte fortid som soldat under det nazistiske Tyskland, i »deres egen helligdom, som de helt officielt kan valfarte til«. Et par dage efter skrev »Ekstramanden« et satirisk(?) indlæg om »museet« (avisens gåseøjne) under overskriften »Invasion«. Indlægget konstaterede blandt andet: »I burde skamme jer i Hanstholm. Skamme jer helt ned i betonen.«. Det gengav derefter en formentlig fiktiv samtale på stedet med en tidligere tysk soldat, som stadig ærgrede sig dybt over, at Tyskland havde tabt krigen.⁷⁷

Kurt Westermann på kanten af museumsbunkerens kanonbrønd. Efter tilfyldningen af kanonbrøndene var blevet standset, blev der sat gelændere op omkring dem. *Thisted Dagblad* 11.10.1979.

Et andet stort samtaleemne var navnet på museet og et helt særligt vejskilt med ordene »Festung Hanstholm«. Skiltet affødte i *Politiken* den sarkastiske overskrift »Før i tiden kunne de selv finde vej«. Museet var døbt det tyske navn »Festung Hanstholm«, da det ifølge Kurt Westermann var, hvad de tyske soldater omtalte det som. Han forklarede desuden, at man havde valgt navnet Hanstholm, og ikke områdets oprindelige navn Hansted, fordi navnet Hansted hang tættere sammen med fiskerlejet. *Politiken* mente dog, at skiltet stod på tysk for at trække flere tyske turister til.⁷⁸ Ligeledes mente man, at navnet Hanstholm var historisk forkert, da området under krigen hed Hansted.⁷⁹ Resultatet af denne diskussion blev, at Museet for Thy og Vester Hanherred i 1980 ændrede navnet til »Fæstning Hanstholm«.⁸⁰

Fra Museet for Thy og Vester Hanherreds side var der heller ikke tale om den store kærlighed til bunkerprojektet. På den tid var militær- og krigshisto-

rie generelt ikke populær blandt museumsfolk, vel til dels på grund af Vietnamkrigen og den overhængende fare for atomkrig. Skyheden overfor emnet blev naturligvis ikke mindre af, at det var knyttet til den tyske besættelsesmagt. Jette Kjær forklarede i 2017 i et interview, at hun havde taget kanonstillingen med i projektet, fordi den var en del af en samlet pakke. »At det var bunkeren, der gav smør på brødet, det var så en anden sag.«⁸¹ I sin årsberetning for 1979 i *Historisk Årbog* fandt Jette Kjær det nødvendigt udførligt at begrunde, hvorfor man havde indrettet en af kanonstillingerne som museum – det fandt hun åbenbart ikke nødvendigt for fyraftdelingens vedkommende.⁸² Endnu i 1990 fandt Jette Kjær i et avisinterview det nødvendigt at understrege, at man ikke ønskede at »forherlige dette krigsmaskineri«.⁸³

VIDERE UDBYGNING AF MUSEUM

Den udstilling, som blev åbnet i bunkeren i somme-

ren 1979, var i første omgang af ganske begrænset af omfang. Åbningen omfattede kun mandskabsdelen af kanonstillingen, og udstillingerne var spartanske. I et enkelt rum var det blevet til opstillet en egentlig udstilling, mens der i de øvrige rum var opsat tavler med fotografier. Arbejdet med fase 2 fortsatte imidlertid efter åbningssæsonen. I løbet af i løbet af vinteren 1979/80 blev der således ryddet op i kanonbrønden (»rotunden«) og ammunitionsrummene. I sensommeren 1980 blev formidlingen også gjort mere levende ved, at der blev opstillet et lysbilledapparat, som viste en nyoptaget serie af billeder fra det bevarede kanontårn i Hanstholms søsterbatteri i Kristiansand.⁸⁴

I mellemtiden var det kommet til en konflikt mellem Ulrich Holstein og museet. I oktober 1979 op-

stod der en mindre avisfejde i *Jyllands Postens* spalter. Holsteins udtalelser til pressen om, hvordan han stod bag museumsprojektet og havde visioner for en kommende forsvarssamling i kanonstillingen, vakte ikke begejstring på Museet for Thy og Vester Hanherred. Her udtalte museumsleder Jette Kjær, at Holsteins idéer var ren fantasi, og at man var parat til at bryde samarbejdet med Holstein. Grunden til dette var, at Holstein ønskede at gengive kanonstillingen, som den så ud under besættelsen, hvilket Jette Kjær ikke ville være med til. Hanstholm Kommune havde givet Museet i Thy og Vester Hanherred ansvaret for at undersøge mulighederne for et museum i fæstningsanlægget, og hun frygtede, at Holsteins udtalelser nærmere var reklame for hans nye bøger om den jyske Vestvold.⁸⁵ Per Skanderby, som var gledet ud af

Nogle af de vigtigste politiske og museumsfaglige aktører bag museets oprettelse fotograferet i forbindelse med indvielsen af udstillingerne på fyret: Svend Heiselberg (formand for Hanstholm Kommunes kulturudvalg), stiftsamtmand Florian Martensen-Larsen og museumsinspektør Jette Kjær. Foto: Tage Jensen, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Vejviserskilt fra udstillingen i forbindelse med havnefesten i 1977. I mange år lå skiltet gemt hen i en tidligere tysk garage, men i 2017 kom det »hjem« igen. Bunkermuseum Hanstholm.

Vejskiltet, som skabte så megen postyr, ved indkørslen til museumsbunkerens. Jyllands-Posten 6.10.1979.

Torsdag 31. maj 1979 Thisted Dagblad

HANSTHOLM

I en kanonstilling viste turistforeningens formand, bygningsinspektør Kurt Westermann rundt. Blandt de besøgende var kommunaldirektør Hans Petersen og borgmester Holger Visby fra Thisted Kommune.

En museums-dag i Hanstholm

Erste del af den nye museums-afdeling på fyret i Hanstholm indviet med

der har eksisteret, og vi re vort til, at det for Om fremtiden nævnte : mussen bl.a. fiskeriet. - Det har, sagde han i dag urimelige vilkår, må vi kun håbe på at så forholdene kan bli dret. Museet hører og

Plancheudstillingen i museumsbunkerens præsenteres af Kurt Westermann i forbindelse med åbningen af udstillingen i bunkerens den 30. maj 1979. Thisted Dagblad 31.5.1979.

tingelser.⁸⁷ Holstein skrev i januar 1980 et forsonligt brev til Jette Kjær, hvor han forklarede, at han var blevet fejlciteret i avisen.⁸⁸ Nogen forståelse blev det dog ikke til, for projektudvalgets mødereferat noterede i maj 1980, at Jette Kjær ville sørge for, at de af grevens effekter, som endnu lå i bunkeren, blev returneret.⁸⁹

De følgende år var der forholdsvis stille omkring museet. Det var måske også for det bedste, for der havde været nok skrivelser og diskussioner de foregående 15 år. De efterfølgende år udvidede museet bl.a. med den meget omdiskuterede togtur for besøgende ved hjælp af tipvognssporerne, ligesom museet i 1990'erne igangsatte et nyt stort projekt omhandlende en ny museumsbygning. Denne stod færdig i 2001, og var på mange måder begyndelsen på en ny æra for Bunkermuseum Hanstholm.⁹⁰

Selvom bunkermuseet i Hanstholm fra åbningsdagen var en publikumssucces, skulle der gå mere end et årti, og en Kold Krig skulle afsluttes, før andre museer tog idéen op og indrettede museumsafdelinger i

bunkere. Som det første i anden bølge åbnede Bangsbomuseet i Frederikshavn et bunkermuseum i 1991, og året efter fulgte Varde Museum efter med »Tirpitz-Stillingen«. Disse museer kunne åbne uden kritiske overskrifter i aviserne; i de mellemliggende år havde synet på Atlantvoldens bunkere udviklet sig i en retning, som gjorde, at det stort set ikke længere var kontroversielt at behandle dem som kulturarv, der fortjente bevaring og formidling på linje med så mange andre historiske levn.⁹¹

Peter Musgaard Sauer.

Født 1990. Projektmedarbejder, Spøttrup Borg, Museum Salling.

Jens Andersen.

Født 1968. Museumsinspektør, Bunkermuseum Hanstholm.

Litteratur og kilder

Litteratur

Andersen, Jens: Hanstholmfæstningen – fra forsvarsanlæg til turistattraktion. I: *Hanstholm – virkelighed og visioner*. Hanstholm 2005, s. 151-161.

Dahl, Chrestina: Fra skampletter til kulturminde – Atlantvoldens bunkere efter maj 1945. I: Jens Andersen (red.): *Atlantvolden i Nordjylland*, 2, Thisted 2018, s.180-223.

Hansen, Lulu Anne og Mette Bjerrum Jensen: Spræng dem eller bevar dem. Bunkers fra betonklodser til kulturarv og attraktioner. I: Lulu Anne Hansen og Martin Rheinheimer (red.): *Bunkers – Atlantvoldens perspektiver i Danmark*. Odense 2014, s. 261-318.

Hendriksen, Knud: Strejflys over Hanstholm og det tyske invasionsforsvar. *Museerne i Viborg Amt* 6, s. 44-51.

Kjær, Jette: Museet for Thy og Vester Hanherred. *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1979, s. 116-118.

Skardhamar, Laura Pérez: Politisk samvær i 1970'ernes ø-lejre. *Arbejderhistorie* nr. 3/2010, s. 51-70.

Avisartikler

Avisartiklerne nævnt i noterne er fundet i Nordjyske Stiftstidendes, Politikens, Ekstra Bladets og Jyllands-Postens digitale avisarkiver samt i Bunkermuseum Hansthols og Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommunes udklipsamlinger.

Museum Thys arkiv (Museet for Thy og Vester Hanherred)
Hanstholm-pakke 1: Korrespondance m.m., 1975-1999.
Hanstholm-pakke 3: Korrespondance m.m., 1971-1980.

Bunkermuseum Hanstholm

MCH 2179: Hanstholm kommune, »E 61 Tyske bunkers – Materielsamlinger«.

MCH 2752: Fotokopier fra Kurt Westermanns private arkiv vedr. Hanstholm Turistforening 1970-85.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune (LATK)

Hanstholm Kommune, BKU

nr. 2008027, pk. 25

nr. 2011004, pk. 2 og 3

Hanstholm Turistforening, forhandlingsprotokol, 1968-1993.

Vendsyssel Historiske Arkiv, Hjørring (VHM)

Interview med Jette Kjær ved Chrestina Dahl og Jens Andersen 20.11.2017.

Interview med museumspædagog Svend Sørensen ved Jens Andersen 4.12.2017.

Noter

- 1 *Berlingske Tidende*, 8.8.1951, »Hansthholm-Fæstningen demonteres fuldstændig«.
- 2 *Jyllands-Posten*, 16.7.1952, »Hansthholm-Fortet bliver ryddet«.
- 3 *Jyllands-Posten*, 13.8.1952, »Kanonen, der kunde skyde halvvejs til Norge«.
- 4 *Politiken*, 21.10.1962, »Grøn by på pynten ved Hansthholm«. *Aarhus Stiftstidende*, 19.8.1951, »Nordeuropas stærkeste Fæstning forvandles til Fyrreplantage«.
- 5 *Thisted Amts Tidende*, 20.5.1965, »Hansthholm-kanonstilling åbnes for interesserede«.
- 6 *Thisted Amts Tidende*, 9.6.1965, »Først kom der malere og fotografer«.
- 7 *Vejle Amts Folkeblad* (formodet), 8.6.1965, »Hansthholm-udstillingen set af 5000 i pinsen«.
- 8 *Amtsbladet*, 3.6.1965, »Hansthholm forbereder stor jysk invasion«.
- 9 *Jyllands-Posten*, 12.6.1965, »Plan om krigsmuseum under Hansthholm i bunkergangene«.
- 10 *Vejle Amts Folkeblad*, 3.9.1966, »Underjordisk storby til et krigsmuseum«.
- 11 *Morsø Folkeblad*, 1.10.1966, »Hansthholm – Nordens Gibraltar«.
- 12 *Politiken*, 12.2.1967, »Vil gøre tyske bunkers til turistattraktioner«. *Vendsyssel Tidende*, 12.2.1967, »Hansthholm vil lave besættelsesmuseum i en tysk bunker«.
- 13 *Samvirke*, 11/1970, »Underjordisk museum i tyskernes kæmpefæstning«.
- 14 *Ekstra Bladet*, 28.3.1967, »Tyskerne får eget museum på Vestkysten«.
- 15 *Dahl* 2018 s. 186.
- 16 *Jyllands-Posten*, 3.9.1967, »Hansthholm inviterer til havnefestival«.
- 17 *Morsø Folkeblad* 5.1.1968, *Skagens Avis* 4.1.1968, *Politiken* 4.1.68, *Vendsyssel Tidende* 4.1.1968.
- 18 *Thisted Amts Tidende*, 29.7.1968, »Stort militært område i Hansthholm frigivet«.
- 19 *Thisted Amts Tidende*, 1.8.1968, »Folkevandring til kanonstillingerne på Hansthholmen«.
- 20 *Thisted Amts Tidende*, 12.11.1968, »Hansthholm Turistforening har fået en pæn start«.
- 21 *Thisted Amts Tidende*, 3.12.1968, »Travl aktivitet i Hansthholms ny turistforening«.
- 22 *Thisted Amts Tidende*, 31.12.1969, »En ugelang Hansthholmfest«.
- 23 *Thisted Dagblad*, 31.3.1971, »Hansthholm Fyr som en attraktion på ny måde?«.
- 24 *Samvirke*, 11/1970, »Underjordisk museum i tyskernes kæmpefæstning«.
- 25 *Aalborg Stiftstidende*, 15.11.1970, »Besættelsesmuseet venter på Hansthholm«.
- 26 *Thisted Dagblad*, 11.3.1971, »Fylder kanonstillinger op med overskudsjord«.
- 27 *Politiken*, 4.3.1971, »Fyr med kultur«.
- 28 *Thisted Dagblad*, 17.3.1971, »Ødelæggelse af historiske værdier i Hansthholm«.
- 29 *Thisted Amts Tidende*, 18.3.1971, »Dyrt og vanskeligt at åbne adgang til Hansted-fæstningen«.
- 30 *Jyllands-Posten*, 23.3.1971, »Farlige krigsminder udslettes omsider«.
- 31 *Jyllands-Posten*, 6.5.1971, »Plan om omdannelse af Hansthholm-kanonstilling til en danserrestaurant« og *Jyllands-Posten*, 12.5.1971, »Plan om restaurant i gammel kanonstilling ventes nu realiseret«.
- 32 *Thisted Dagblad*, 1.12.1971, »Foreslår restaurering af Hansted-fæstningen«.
- 33 *Thisted Dagblad*, 6.12.1971, »Nyt liv i et gammelt ønske i Hansthholm«.
- 34 *Thisted Dagblad*, 2.9.1972, »Rigsantikvaren støtter restaureringsforslaget«. *LATK*, Hansthholm D1 2008027, pk. 25: Niels Mathiasen til Per Skanderby 17.8.1972.
- 35 *LATK*, Hansthholm D1 2008027, pk. 25: Fredningsplanudv. Viborg Amt til Kulturmin. 28.6.1972, Rigsantikvarens Fortidsmindeforv. 28.1.1972.
- 36 *Jyllands-Posten*, 11.9.1972, »Ægtepar vil rede Hansthholmbunkerne for eftertiden«. *LATK*, Hansthholm D1 2008027, pk. 25: Niels Mathiesen til Per Skanderby 17.8.1972. Rigsant. Fortidsmindeforvalt. (Knud Thorvildsen) til Kulturministeriet, 28.1.1972.
- 37 *LATK*, Hansthholm D1 2008027, pk. 25: Selvejende inst. Ø-lejre til kulturministeriet. 2.5.1972. Om institutionen: Skardhamar 2010, s. 56.
- 38 *LATK*, Hansthholm D1 2008027, pk. 25: Hansthholm Kommune, notater til sag nr. 72079 7.9.1972, 72110 7.12.1972, 73002 25.1.1973, 73053 10.5.1973. *Thisted Dagblad* 13.10.1973, »Udstillingen om Festung Hansted åbnet i dag«.
- 39 *Jyllands-Posten*, 9.7.1973, »Hæsligt krigsminde blev pyntet op«. *MCH* 2179: Bemaling af bunkere, korrespondance, 1972.
- 40 *Thisted Dagblad*, 15.10.1973, »Festung-udstillingen velbesøgt fra starten«.
- 41 *Thisted Dagblad*, 27.10.1973, »Også festung-udstilling i weekenden«.
- 42 *Thisted Dagblad*, 25.5.1974, »Foreslår fæstningsbanen genoprettet«.
- 43 *Thisted Dagblad*, 22.3.1974, »2000 har set fæstningerne«.
- 44 *Thisted Dagblad*, 19.6.1974, »Kommunal udsmykning«.
- 45 *Thisted Dagblad*, 15.10.1974, »Laver et skrift om den tyske vestvold«.
- 46 *Thisted Dagblad*, 24.5.1975, »Del af Hansthholm-fæstningen som led i et studiecenter?«.
- 47 *Thisted Dagblad*, 25.5.1974, »Foreslår fæstningsbanen genoprettet«.

- 48 *Fyens Stiftstidende* eller *Fyns Amts Avis*, 21.7.1976, »Han kender Festung Hansted ud og ind«.
- 49 *Thisted Dagblad* 12.4.1973, »Museums-samarbejde mellem tre kommuner«, 7.12.1973, »Tilskud til museum«.
- 50 *Thisted Dagblad*, 24.5.1975, »Del af Hanstholm-fæstningen som led i et studiecenter?«.
- 51 Museum Thy, Hanstholm-pk. 1: Invitation, maj 1975. Knud Erik Nielsen til Thisted Museum 26.5.1975. *LATK*: Hanstholm Turistforening, Forhandlingsprotokol, 10.6.1975. MCH 2752: Hanstholm Kommune til Hanstholm lokalhistoriske Arkiv 20.6.1975.
- 52 MCH 2179: »Materielsamlingerne til belysning ...«. Holstein til Okkels 18.10.1976. *LATK*, Hanstholm D1 2011004, pk. 3: Overslag over udgifterne ..., udat., men stemplet 1.2.1977 i Viborg Amt.
- 53 *Thisted Dagblad* 25.6.1976, »Afgørelse om de tomme fyrbygninger efter ferien«, 30.11.1976, »Vil afstå fyrbygningerne i Hanstholm vederlagsfrit«, 2.12.1976, »Fyrbygningerne er overdraget gratis«. *LATK*, Hanstholm D1 2011004, pk 3: Forsvarsmaterieler 16.11.1976 m. finansudv.s påtegning 1.12.1976.
- 54 Museum Thy, Hanstholm-pk. 3: Notat fra møde 16.5.1977. Rapport »Hvad med Hanstholm Fyr?«, aug. 1977. *Thisted Dagblad*, 8.9.1977, »Tysk krigsmateriel udstilles i en del fæstningsanlægget«.
- 55 *Fjerritslev Avis*, 7.9.1977, »Flaskepost inviterer til fødselsdagsfest for Hanstholm Havn«.
- 56 *Thisted Dagblad*, 8.9.1977, »Tysk krigsmateriel udstilles i en del fæstningsanlægget«.
- 57 *Thisted Dagblad*, 14.9.1977, »Materieludstilling bliver i Hanstholm«.
- 58 *Thisted Dagblad*, 26.10.1977, »Hanstholm-udvalget gav tilladelse til materieludstilling«.
- 59 Museum Thy, Hanstholm-pk. 1: Forsvarssamlingerne i Hanstholm, referat af stiftende møde 24.11.1977, 29.11.1977. *LATK*, Hanstholm D1 2011004 pk. 2: Vedtægter for Forsvarssaml. i Hanstholm. Thorkild Jakobsen til Viborg Amt 6.12.1977. *Thisted Dagblad*, 1.12.1977, »Krigsudstilling i den tyske kanonstilling på Molevej til sommer«.
- 60 Museum Thy, Hanstholm-pk. 3: Thorkild Jakobsen til Viborg Amt 6.12.1977.
- 61 Museum Thy, Hanstholm-pk 3: Viborg Amt, amtskonsulent, referat og indstilling 20.12.1977.
- 62 Museum Thy, Hanstholm-pk. 3: Bent Holmstrup, Jette Kjær og Jens Hald til Viborg Amt, 14.12.1977.
- 63 *LATK*, Hanstholm D1 2011004, pk. 2: Hanstholm Kommunalbest. til Bent Holmstrup 9.3.1978.
- 64 *Thisted Dagblad*, 6.4.1978, »Ingen udstilling i bunkeren til sommer«.
- 65 MCH 2752: Auditøren i Fredericia 31.1.1978, Opgørelse over materiel afhentet i Hanstholm 27 Jan 1978.
- 66 *Ekstra Bladet* 23.12.1977, »Sjællandsk greve skjulte ammunition på Fyn«, 9.10.1979 »Väbensygs greve kunne bevæbne sin egen hær«.
- 67 Museum Thy, Hanstholm-pk 3: Viborg Amt, amtskonsulent, referat og indstilling 19.12.1977.
- 68 *Thisted Dagblad*, 6.6.1978, »Ombygningen af fyret igangsættes i år«. *LATK*, Hanstholm D1 2011004 pk. 3: Viborg Amt, amtskonsulents referat af udvalgmøde 1.5.1978. Hanstholm Fyr, overslag samt faseopdeling, 18.5.1978.
- 69 Museum Thy, Hanstholm-pk. 1: Kurt Westermann til Jette Kjær 20.9.1978.
- 70 *Thisted Dagblad*, 22.3.1979, »Fyrmuseet bliver klar til sommer«.
- 71 *Thisted Dagblad*, 18.5.1979, »Kustode«.
- 72 *Aktuelt*, 31.5.1979, »Tysker-bunker attraktion på nyt museum«.
- 73 *Thisted Dagblad*, 31.5.1979, »Hanstholm Museum«.
- 74 *Thisted Dagblad*, 28.7.1979, »»Festung Hanstholm« besøges hver dag af 300-400 turister«.
- 75 *Thisted Dagblad*, 5.2.1980, »Krigs-materiale samles til udstilling i bunkeren«.
- 76 *Thisted Dagblad*, 25.8.1979, »10.000 gæster har besøgt fyrmuseet i Hanstholm«.
- 77 *Ekstra Bladet*, 7.7.1979, »Guten Tag, Herr Schultze« og 10.7.1979, »Invasion«.
- 78 *Thisted Dagblad*, 28.7.1979, »»Festung Hanstholm« besøges hver dag af 300-400 turister«. *Politiken*, 5.10.1979, »Før i tiden kunne de selv finde vej«.
- 79 *Jyllands-Posten*, 9.10.1979, »Det sure med det søde«.
- 80 *Thisted Dagblad*, 5.2.1980, »Krigs-materiale samles til udstilling i bunkeren«.
- 81 VHM: Interview Jette Kjær 20.11.2017 og Svend Sørensen 4.12.2017.
- 82 *Kjær* 1979 s. 116-117.
- 83 *Hansen og Jensen* 2014 s. 271.
- 84 Museum Thy, Hanstholm-pk. 3: Viborg Amt, amtskonsulent, mødereferater 13.12.1979, 12.5.1980 og 28.5.1980.
- 85 *Jyllands-Posten*, 9.10.1979, »Thisted Museum vil ikke bruge kræfter på grevens fæstningsplan«.
- 86 *Jyllands-Posten*, 11.10.1979, »Grev Holsteins museumsplaner bakkes op lokalt«.
- 87 Museum Thy, Hanstholm-pk. 3: Viborg Amt, amtskonsulent, mødereferat 13.12.1979.
- 88 Bunkermuseum Hanstholm: Holstein til Kjær 14.1.1980.
- 89 Museum Thy, Hanstholm-pk. 3: Viborg Amt, amtskonsulent, mødereferat 12.5.1980.
- 90 *Dahl* 2018 s. 206. *Andersen* 2005 s. 153.
- 91 *Dahl* 2018 s. 205. *Hansen og Jensen* 2014 s. 270ff.